

УДК 338.264

О. Ісаєнко,

**здобувач ДВНЗ «Університет
менеджменту освіти» НАПН України**

ЗАХИСТ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті подано інформацію про ситуацію в Україні у сфері інтелектуальної власності, обґрунтовано необхідності захисту авторських прав, розкрито суттєві особливості об'єктів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників, окреслено тенденції розвитку досліджень щодо захисту результатів інтелектуальної діяльності, позначено завдання створення ефективної системи правового регулювання та обігу результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників.*

***Ключові слова:** система вищої освіти, інтелектуальна власність, авторське право, науково-педагогічні працівники, захист об'єктів інтелектуальної власності.*

А. Исаенко

***Аннотация.** В статье представлена информация о ситуации в Украине в сфере интеллектуальной собственности, обосновано необходимость защиты авторских прав, раскрыты существенные особенности объектов интеллектуальной деятельности научно-педагогических работников, определены тенденции развития исследований по защите результатов интеллектуальной деятельности.*

***Ключевые слова:** система высшего образования, интеллектуальная собственность, авторское право, научно-педагогические работники, защита объектов интеллектуальной собственности.*

A. Isayenko

***Annotation.** The article presents information about the situation in Ukraine in the field of intellectual property, needs for copyright protection, reveals significant*

features of the intellectual activity of teaching staff, outlines trends in studies on the protection of intellectual activity and.

Keywords: *higher education, intellectual property, copyright, teaching staff, educators, protection of intellectual property.*

Постановка проблеми. Одним з найголовніших показників розвитку будь-якого суспільства завжди є його інтелектуальний рівень, який забезпечують відповідні умови, включаючи й правові. Конституція України наголошує, що «кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ст. 23). За останні роки в усьому світі інтелектуальна власність набрала великого значення разом з іншими видами власності, такими як нерухомість, банківський і промисловий капітал, цінні папери та інші. В період переходу до ринкових відносин питання охорони та використання інтелектуальної власності починають відігравати все більш важливу роль у виробничій, підприємницькій та зовнішньоекономічній діяльності підприємств і організацій всіх форм власності.

Україна є учасником багатьох найбільш важливих міжнародних угод та договорів в сфері охорони інтелектуальної власності, а саме: Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Паризької конвенції «Про охорону промислової власності», Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Договорів про патентну кооперацію, Угод про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків та інших. Нині світовий ринок прав інтелектуальної власності – один з найзначніших щодо вартості та динаміки суспільного розвитку. Таке спрямування розвитку зумовлює збереження та примноження національного наукового потенціалу, а також розроблення механізму кваліфікаційного захисту інтелектуальної власності від несанкціонованого використання, зокрема в освітній сфері.

Від інтелектуального рівня суспільства й рівня його культурного розвитку залежить розв'язання проблем, що стоять перед ним. Питання

ефективного захисту інтелектуальної власності у всьому світі набули стратегічного значення для економічного розвитку країн. Глобальні тенденції до інформатизації та інтелектуалізації економіки привели до виникнення нового типу економіки – інноваційної, де знанням й технологічному прогресу надається першочергова вага¹².

Правовий аспект інтелектуальної власності знаходиться у стані активного розвитку – товаром постають охоронні документи, які засвідчують виключні права на використання інтелектуальної власності. Важливість цього напрямку розвитку пов'язана, перед усім, із ринковими перетвореннями, визначенням пріоритету інтелектуального ресурсу серед інших, інтенсифікацією впровадження результатів наукових досягнень, які мають бути захищені охоронними документами, а також проголошенням курсу до Європейського Союзу та Світової Організації Торгівлі (СОТ).

Формування єдиного освітнього простору, зміна його кількісно-якісних характеристик, обумовлених процесами глобалізації є потужними стимулами до розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні. Тому одне з найважливіших завдань суспільного розвитку – оволодіти знаннями та практичними знаннями щодо реалізації права інтелектуальної власності.

Актуальність теми дослідження. Стан розвитку правового захисту інтелектуальної власності в Україні обумовлено багатьма чинниками, зокрема: розвитком глобальних комунікацій; існуючим рівнем прогностично-правового забезпечення результатів інтелектуальної та творчої діяльності; відсутністю механізмів оперативного поширення правової інформації, національні особливості розвитку цієї сфери, обмеження у взаємовідносинах між правозахисниками різних країн тощо.

Нині законодавство України у сфері інтелектуальної власності охоплює всі загальновідомі об'єкти права інтелектуальної власності і в цілому відповідає міжнародним нормам. Ведеться активна робота по приведенню законодавства

¹² Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало та ін.] / за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : Наук. думка, 2003. — 853 с.

України в сфері інтелектуальної власності щодо узгодження національного законодавства з нормами міжнародних угод в рамках СОТ. Так були прийнята низка законів, які стали значним кроком у наближенні українського законодавства до міжнародних норм у сфері захисту авторського права. Проте залишилася низка питань щодо підвищення ефективності захисту прав інтелектуальної власності, зокрема у сфері авторського права та суміжних прав. Зараз на порядку денному стоїть обговорення і прийняття кількох законопроектів, що мають продовжити адаптування міжнародних стандартів у сфері інтелектуальної власності в правовій системі України^{1:9}.

Зважаючи на існуючу невідповідність українського законодавства вимогам сучасних ринкових відносин, проводиться ґрунтовна робота щодо удосконалення правових норм в інтелектуальній сфері, зокрема особливо гостро стоїть питання ефективного захисту прав інтелектуальної власності в освітній галузі. Реалії функціонування системи інтелектуальної власності в освітній системі викликають багато нарікань, що унеможлиблює її захист. А також стримує залучення інвестиції до інноваційних проектів розвитку.

Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), акцентує увагу на розв'язанні пріоритетних завдань розвитку освітянської галузі, зокрема досягнення високих рівнів професійної діяльності та її результативності, забезпечення можливостей постійного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу нації як найвищої її цінності тощо. Досягнення поставленої мети неможливе без посилення охорони і правового захисту результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників, шляхом підвищення професійної компетентності науково-педагогічних працівників і менеджерів закладів освіти в сфері авторського права.

Невизначеність у законодавстві багатьох аспектів регулювання правовідносин у сфері, що стосується інтелектуальної діяльності наукових і

¹ Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: Навч. Посібник. – Київ: Либідь, 2002. – 200 с.

⁹ Захист прав інтелектуальної власності. Досвід Сполучених Штатів Америки. Зб. док., мат., статей./За заг. ред. Святоцького О.Д., Київ, 2003, с.124

науково-педагогічних працівників, та відсутність належного захисту приватних прав власності на результати інтелектуальної діяльності допускає високий рівень правопорушень в цій сфері. Зокрема, таких як піратство, розповсюдження підробленої продукції, незаконне використання торговельних марок, нечесна конкуренція, що разом завдає величезних збитків в галузях, де переважає інтелектуальна діяльність.

На нашу думку, недосконалість існуючих правовідносин щодо врегулювання прав інтелектуальної власності в освітній сфері обтяжується деякими економічними та соціальними факторами, властивими українському суспільству зокрема: низьким рівнем правової культури; недооцінкою економічного значення охорони інтелектуальної власності серед суб'єктів цього права; відсутністю правової практики та досвіду впровадження ефективних попереджувальних заходів у сфері інтелектуальної власності тощо. Водночас це пояснюється наявністю суперечностей між законодавчими актами, що регулюють сферу авторського права наукових і науково-педагогічних працівників та суміжних прав, зокрема в напрямі:

- визначень окремих положень в різних законодавчих актах, а також деяких ключових понять, зокрема тих, що стосуються мережі Інтернет;
- наявності спеціальних державних органів або установ, які безпосередньо регулюють цю сферу;
- розроблення механізмів охорони інтелектуальної власності, зокрема попереджувальних заходів відповідного рівня адміністративної та кримінальної відповідальності тощо.

Встановлення міцного інституту власності, особливо в сфері інтелектуальної діяльності наукових і науково-педагогічних працівників, на нашу думку, є одним із стратегічних напрямів укріплення позицій вітчизняної науки на світових освітніх теренах та необхідною умовою накопичення наукового потенціалу, а також створення сучасної ринкової економіки знань.

Мета статті полягає у визначенні завдань створення ефективної системи правового регулювання та обігу результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні система правової охорони інтелектуальної власності перебуває у стадії завершення формування, основи регулювання якої були закладені в 90-х роках ХХ століття. З часом виявилися серйозні проблеми та недоліки її функціонування, що істотно позначилося на розвитку національного наукового і творчого потенціалу. Це чинило перешкоди становленню нової інноваційної моделі розвитку наукової сфери національної системи освіти та ускладнювало правові відносини на світових освітніх ринках інтелектуальних освітніх продуктів. Без ефективного та невідкладного розв'язання цих проблем перспективи соціально-економічного розвитку України, її національної та інтелектуальної безпеки, а також входження у світове освітнє співтовариство як інтелектуально та економічно розвинутої держави можуть бути поставлені під сумнів.

У цьому контексті на етапі становлення національної законодавчої системи охорони авторського права, вважаємо за доцільне звернутися до досвіду США – країни, яка пройшла цей шлях, поставши перед світом економічним лідером. Так здійснення ексклюзивних прав у цій країні обмежується положеннями Конституції та певних статутів. Доктрина «добросовісного» використання розвивалася у США протягом століть. Ця доктрина має в основі переконання, що не будь-яке відтворення твору має бути заборонено, особливо у таких сферах, як інформація, освіта та наука. «Добросовісне» використання є привілеєм осіб, які не наділені авторським правом на твір, використовувати цей твір належним чином без дозволу особи, яка має авторське право на нього. Доктрина була сформульована судовою практикою і сьогодні закріплена в Акті про авторське право^{1;9; 16}.

¹ Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: Навч. Посібник. – Київ: Либідь, 2002. – 200 с.

⁹ Захист прав інтелектуальної власності. Досвід Сполучених Штатів Америки. Зб. док., мат., статей./За заг. ред. Святоцького О.Д., Київ, 2003, с.124

¹⁶ Baldwin Cooke Co. v. Keith Clark, Inc., D.C.111.1974, 383 F.Supp. 650, affirmed 505 F.2d 1250, supplemented 420 F.Supp. 404.

Приєднання нашої країни до Болонського процесу надає можливість здійснити структурні перетворення вищої освіти за узгодженою системою критеріїв, стандартів і характеристик, що використовуються і зарубіжні країни, що дозволить Україні стати визнаною частиною європейського освітнього і наукового простору.

З огляду на стан української системи вищого освіти, головним напрямом Болонського процесу для нас є лібералізація вищої школи, навчання студентів за принципом свободи й одночасно відповідальності за свій вибір. Тільки внутрішньо вільна людина, котра опанувала мистецтво прийняття рішень і відповідальності за результати власної інтелектуальної діяльності може бути свідомим громадянином, а також конкурентоспроможним і мобільним професіоналом¹¹.

Дослідженням проблем інтелектуальної власності в контексті науково-педагогічної діяльності займалися такі вітчизняні вчені, як: Ю. Бошицький, В. Дозорцев, А. Нерсисян, С. Нікітчина, О. Орлюк, О. Підпригора, П. Перерва, В. Рач, Ю. С. Шемшученка та ін. У широкому розумінні *інтелектуальна власність*, на думку цих учених, означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах. Розуміючи при цьому, що поняття «власність» – це суспільні відносини, що історично склалися щодо привласнення або розподілу матеріальних об'єктів, які й є об'єктами власності. Найважливішою же характеристикою такої власності є те, що її власник може її використовувати на свій розсуд, маючи на увазі принципові відмінності між матеріальними й нематеріальними продуктами інтелектуальної діяльності як об'єктами привласнення.^{3;12}

На нашу думку, *інтелектуальна діяльність* – це творча діяльність, яка

¹¹ Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало та ін.] / за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : Наук. думка, 2003. — 853 с.

³ Інтелектуальна власність в Україні: Проблеми теорії і практики: 36. наук, статей/ За ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 424 с.

¹² Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. Закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: „Ін Юре”, 2002.- – 624 с.

забезпечується цілеспрямованими розумовими діями людини, результатом яких є продукт, що відрізняється новизною, неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Чим вищий інтелектуальний потенціал особистості, тим цінніші результати (або ідеї творчої діяльності) її цілеспрямованих розумових дій, а також ефективність заходів, спрямованих на закріплення інтелектуальної власності (нематеріальний об'єкт) як права на цей результат. Зауважимо, що будь-яке регламентування творчої діяльності, якою є саме інтелектуальна діяльність, об'єктивно не припустиме. Тому дослідження управлінського аспекту поставленої проблеми свідчить про те, що мова може йти лише про управління у сфері суспільних відносин, що складаються в процесі створення, використання, поширення та захисту результатів інтелектуальної діяльності. Результати інтелектуальної діяльності не є об'єктами відносин власності в класичному розумінні ¹.

Об'єктом інтелектуальної власності в світовій практиці вважаються набуті знання чи інформація, витвір мистецтва та літератури, винахід, суттєве вдосконалення процесу чи продукту, все що є результатом творчої, науково-дослідницької та винахідницької діяльності й надає його автору економічні, соціальні чи моральні переваги. До того ж об'єктам інтелектуальної власності майнові права не надаються. Будь-який результат інтелектуальної діяльності – це вирішення проблеми (завдання), яке стає товаром лише тоді, коли воно має споживчу вартість ^{3; 13}. До інтелектуальної власності не може належати інформація чи знання, що не є результатом творчої чи наукової діяльності. Специфіка об'єктів інтелектуальної власності полягає у тому, що на ринок виводяться не самі продукти інтелектуальної діяльності, а права на них. Тому, вартість об'єктів інтелектуальної власності постає як вартість прав, а об'єктом купівлі-продажу, тобто товаром, постають охоронні документи, які

¹ Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: Навч. Посібник. – Київ: Либідь, 2002. – 200 с.

³ Інтелектуальна власність в Україні: Проблеми теорії і практики: 36. наук, статей/ За ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 424 с.

¹³ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.П. Орлюк, О.Д.Святоцького. . – К.: Концерн Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007 – 696 с.

засвідчують виключні права на використання інтелектуальної власності.

Право на результат інтелектуальної діяльності подібне до права власності, що має особа (автор), якою створено матеріальний об'єкт. Право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд і дає змогу передавати іншим особам (або надавати дозвіл на його використання). За цілим рядом ознак це право може належати до майнових прав (прав власності). Інтелектуальна власність як право на результати розумової діяльності людини, є благом нематеріальним, зберігається за його творцями й може використовуватись іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, зазначених у законодавстві. Майнові й особисті (немайнові) права на результат творчої діяльності взаємозалежні і найтіснішим чином переплетені, утворюючи нерозривну єдність.

Права інтелектуальної власності – це права, що надаються, на нашу думку, особам на результати їхньої інтелектуальної праці. Передусім слід підкреслити, що будь-яке регламентування творчої діяльності, якою є саме інтелектуальна діяльність, об'єктивно не припустиме. Водночас, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо). Змістова двоякість такого права найважливіша особливість інтелектуальної власності.

Авторське право – розділ цивільного права, який регулює правовідносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури й мистецтва [12]. Відповідно до Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми; наукові відкриття; винаходи, моделі тощо.

Ключовим моментом у розвитку авторського права послужив винахід друкувального верстата винахідником Гуттенбергом у XV ст., що уможливило копіювання літератури механічним способом. У цих умовах знадобився захист

від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців незаконних копій. Королі в Англії і Франції і курфюрсти в Німеччині стали надавати підприємцям привілею у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого терміну. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові міри захисту через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги відшкодувати можливий збиток ^{14; 17}.

Із впровадженням друкарства різко виріс обсяг продажів і доход друкарів і продавців, які порушили питання про захист своїх прав. Унаслідок цього в Англії в 1709 році парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни – перший закон про авторське право, що забезпечував автору виключне право друкувати і публікувати книгу.

У 1791-1793 рр. було закладено фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Проте ці авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як матеріальні права. Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Е. Кант. Вони бачили в ньому не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а частину своєї особистості ¹⁴.

У загальному розумінні інтелектуальну власність розглядають як таку, що складено із самостійних інститутів (права на об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права). Авторським правом і суміжними правами в освітній сфері регулюють особисті немайнові права й майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням результатів інтелектуальної науково-педагогічної діяльності. Авторське право й суміжні

¹⁴ Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2005. - 108 с.

¹⁴ Triangle Publications v. New England Newspaper Pub. Co., D.C.Mass.1942, 46 F.Supp. 198.

права на результати інтелектуальної науково-педагогічної діяльності повинні сприяти створенню умов для заняття наукових і науково-педагогічних працівників творчою працею, забезпечувати правове визнання та охорону досягнутих творчих результатів, закріплення за авторами прав на використання створених ними творів, одержання авторами доходів тощо.

Основними завданнями авторського права й суміжних прав наукових і науково-педагогічних працівників, на нашу думку, є стимулювання їхньої творчої активності та створення умов для широкого використання результатів їхньої діяльності в інтересах суспільства. До основних принципів авторського права й суміжних прав належать, на нашу думку: принцип авторської свободи; свобода творчості; невідчужуваність особистих немайнових прав автора; поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства тощо.

З урахуванням напряму нашого дослідження зауважимо, що сам процес інтелектуальної діяльності не регулює правові відносини та не визначає права наукових і науково-педагогічних працівників на власність. Лише після завершення цієї діяльності за умови створення нових освітніх продуктів у, що будуть використовуватися в педагогічній теорії та практиці, починають діяти норми цивільного права, що забезпечують суспільне визнання відповідного результату інтелектуальної діяльності, встановлюють його правовий режим, а також охорону прав і законних інтересів його творця.

Низкою законодавчих актів у галузі освіти регламентована необхідність подальшу перспективу інноваційного розвитку, зокрема на основі обраних пріоритетів особливо виділена необхідність вдосконалення механізмів взаємодії ВНЗ просування нових технологій та підвищення кваліфікації персоналу; підвищення ефективності використання результатів наукової, науково-педагогічної та науково-технічної діяльності; збереження і розвиток кадрового потенціалу; інтеграція науки і освіти як найважливіший чинник збереження і підготовки наукових кадрів, а також використання науково-експериментальної бази в освітньому процесі, в проведенні наукових досліджень у вищій школі.

Дана обставина в поєднанні з динамічно змінюваними на всіх рівнях умовами висуває нові вимоги до навчальних закладів при здійсненні науково-педагогічної діяльності, спрямованої на формування суспільно-інтелектуального потенціалу та накопичення соціального капіталу. У більшості своїй в суспільній свідомості домінує уявлення про ВНЗ як установи, традиційна роль яких полягає у здійсненні освітньої діяльності та виконання наукових досліджень. Водночас у технологічно розвинених країнах, де формування університетських традицій має більш тривалу історію, такі навчальні заклади поряд з властивими для них освітньої та науково-дослідної місіями все більшою мірою виступають в ролі повноправних суб'єктів ринкових відносин та інтегруються в інноваційні процеси. Основний зміст таких процесів полягає в генерації нових знань і введення в обіг за допомогою цілеспрямованих юридичних і фактичних дій результатів інтелектуальної діяльності у вигляді освітнього товару – наукомісткої продукції, педагогічних технологій, інтелектуальних продуктів і послуг¹².

Ознакою сьогодення є активні заходи щодо визначення місця і ролі вищої школи в формується національної інноваційно-інтелектуальної системи, розробці організаційно-методичного та правового забезпечення повномасштабного розвитку інноваційно-інтелектуальної діяльності в сфері науки та освіти, а також ефективної взаємодії учасників означених процесів. Загальний організаційно-економічний механізму створення і подальшого використання результатів інтелектуальної діяльності зазвичай формується в рамках комплексу взаємовідносин між такими суб'єктами в їх різному поєднанні, як замовник, виконавець і автор. Між ними існують правові відносини особистісного спрямування, які набувають юридичної чинності відповідно до права авторства. *Автор* як фізична особа, творчою працею якої створено результат інтелектуальної діяльності, володіє сукупністю особистих немайнових (моральних) прав, які не можуть бути відчужені від працівників

¹² Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. Закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: „Ін Юре”, 2002.- – 624 с.

науково-педагогічної сфери внаслідок самої природи їх інтелектуальної діяльності^{12; 13}.

Таблиця 1.

Основні засади державного управління інтелектуальною діяльністю

Статті Конституції України	Змістове тлумачення статей
ст. 23 Конституції України	<i>Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.</i>
ч.1 ст. 41 Конституції України	<i>Кожен має право володіти користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності</i>
ч.1 ст. 54 Конституції України	<i>Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.</i>
ч.2 ст. 54 Конституції України	<i>Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.</i>
ч.3 ст. 54 Конституції України	<i>Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.</i>

Державна політика щодо управління інтелектуальною діяльністю, спрямована на забезпечення вільного і всебічного розвитку кожного члена

¹² Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. Закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: „Ін Юре“, 2002.- – 624 с.

¹³ Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.П. Орлюк, О.Д.Святоцького. . – К.: Концерн Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007 – 696 с.

суспільства, що гарантує вільне використання результатів її інтелектуальної діяльності, свободу творчої діяльності, сприяє розвитку інтелектуальної та творчої діяльності, а також регламентує правові засади охорони і захисту результатів інтелектуальної діяльності й авторських прав.

Управління інтелектуальною діяльністю регламентується низкою законодавчих актів, основними з яких щодо захисту результатів інтелектуальної діяльності є Цивільний кодекс України, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу», а також з урахуванням основних засади державного управління інтелектуальною діяльністю, що визначаються Конституцією України, які узагальнено нами в таблиці 1.

Інтелектуальну власність розглядають як таку, що складено із самостійних інститутів (права на об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права). Авторське право, як і інші форми захисту, захищає творців інтелектуальної власності від незаконного копіювання та допомагає їм отримати економічну вигоду від їхніх творчих розробок. На практиці до *об'єктів авторського права* науково-педагогічних працівників, сьогодні прийнято відносити: літературні та художні твори, підручники, монографії, навчально-методичні посібники, програми навчальних планів, наукові публікації, лекції, семінари, інноваційні педагогічні технології, комп'ютерні програми, виконання певних педагогічних прийомів і т.д. Ці результати інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників знаходяться під охороною авторського права.

Авторським правом і суміжними правами в освітній сфері регулюють особисті немайнові права й майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням результатів інтелектуальної науково-педагогічної діяльності. Авторське право й суміжні права на результати інтелектуальної науково-педагогічної діяльності повинні сприяти створенню умов для заняття наукових і науково-педагогічних працівників творчою

працею, забезпечувати правове визнання та охорону досягнутих творчих результатів, закріплення за авторами прав на використання створених ними творів, одержання авторами доходів тощо.

Основними завданнями реалізації авторського права й суміжних прав наукових і науково-педагогічних працівників, на нашу думку, є стимулювання їхньої творчої активності та створення умов для широкого використання результатів їхньої діяльності в інтересах суспільства. До основних принципів авторського права й суміжних прав належать, на нашу думку: принцип авторської свободи; свобода творчості; невідчужуваність особистих немайнових прав автора; поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства тощо. Нині важливим питанням авторського права й суміжних прав, на нашу думку, є визначення розумних меж монопольного права науково-педагогічних працівників як авторів об'єктів інтелектуальної власності. Суспільство рівною мірою зацікавлене як у вільному доступі до створених цією категорією працівників об'єктів інтелектуальної власності, так і в їх ефективній охороні нормами авторського права й суміжних прав.

Результати дослідження інтелектуальної власності як категорії, що використовується в педагогічній теорії та практиці свідчать, що вона має структурно-функціональні складові, функціонування яких забезпечує мотивацію та досягнення єдиної мети розвитку персоналу науково-педагогічної сфери. Саме це зумовило її розгляд як правової соціально-педагогічної системи, що функціонує на різних рівнях та має низку динамічних характеристик. Такими структурно-функціональними складовими інтелектуальної власності є, зокрема: законодавчі та нормативно-правові акти; державна та галузева системи управління; об'єкти та суб'єкти; взаємозв'язки, а також міжнародні акти з питань інтелектуальної власності (рис. 1).

Становлення України як правової держави, її вихід на світові ринки, у тому числі й ринок інформаційних ресурсів щодо інтелектуальної власності, потребує розроблення низки взаємопов'язаних нормативно-правових актів, законів і структур для вирішення комплексу питань, пов'язаних з

інтелектуальною власністю в галузі освіти, зокрема обігом інтелектуальної інформації в мережі Інтернет. Це зумовлює розгляд нової юридично-правової спеціалізація як Інтернет-право. Для забезпечення дієвості Інтернет-ринку інтелектуальної власності необхідно, на нашу думку, створити сприятливі умови кожному із його учасників одержання правового захисту при максимальній прозорості здійснення операцій щодо об'єктів інтелектуальної власності, за умови дотримання чинного законодавства, правил чесної конкуренції та обмеженої участі державних органів управління та контролю.

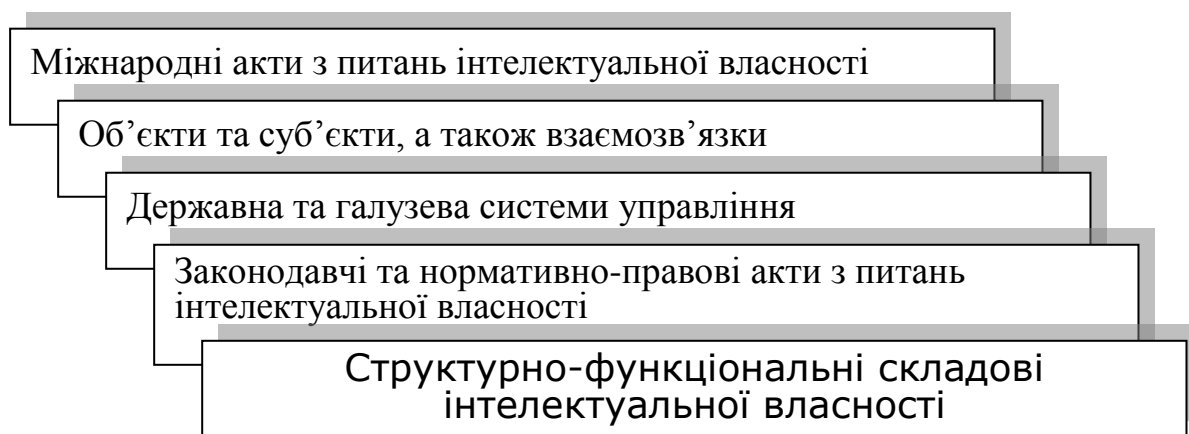

Рис.1 Структурно-функціональні складові інтелектуальної власності

Додатковий захист інтелектуальної власності є певною формою державного протекціонізму, який порушує принципи економічної ефективності, що виконуються за умов конкурентного ринку. В деяких випадках надмірний і необґрунтований її захист може викликати зворотний ефект і стати причиною обмеження міжнародного спілкування освітніх спільнот та перешкодою цільового інвестування в творчу та інноваційну діяльність. Беручи до уваги, з одного боку, необхідність захисту інтелектуальної власності та, з іншого, можливість виникнення негативних ефектів від необґрунтованості прийнятих рішень щодо її захисту, очевидною є потреба в компромісі між економічною ефективністю та стимулами до інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників, які підтримує захист інтелектуальної власності. В зв'язку з цим постає проблема визначення оптимального рівня захисту такої

діяльності та визначення критеріїв оптимальності, враховуючи як результативність захисту так і залучення стимулів до її розвитку.

Висновки. Нині у досить значній мірі, як основної категорії персоналу ВНЗ, де поряд з виробництвом нових знань як об'єктів інтелектуальної власності формується і мобілізується суспільно-науковий та творчий потенціал, що становить одну з основ рушійної сили майбутнього вітчизняного розвитку.

З метою захисту результатів інтелектуальної діяльності, зокрема науково-педагогічних працівників, нагальним є створення структур, які б стали безпосередніми учасниками означеного процесу і всіляко сприяли розвитку всієї системи інтелектуальної власності в Україні. Безумовно, створення таких структур не виключає необхідності інформаційно-правового забезпечення результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників, зокрема шляхом широкого висвітлення у засобах масової інформації, публікацій у спеціальних виданнях, журналах, надання консультацій тощо.

Досвід багатьох зарубіжних країн (США, Німеччини, Франції, Данії, Фінляндії та ін.) свідчить про те, що такі організаційні структури можуть бути як регіональними, так і загальнодержавними; деякі з них можуть користуватися фінансовою підтримкою держави, а інші — повністю діяти на основі самофінансування. Розбудова національної системи інтелектуальної власності, забезпечення її відповідним нормам і стандартам стає важливим напрямом захисту об'єктів інтелектуальної власності в галузі освіти, зокрема такої категорії персоналу вищих навчальних закладів як науково-педагогічні працівники. Попереду чекає велика робота по вдосконаленню законодавчої база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності та гармонізація її з міжнародним законодавством.

Список використаних джерел:

1. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: Навч. Посібник. – Київ: Либідь, 2002. – 200 с.

2. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей. М.: «Статут», 2003 – 416 с.
3. Інтелектуальна власність в Україні: Проблеми теорії і практики: 36. наук, статей/ За ред. Ю. С. Шемшученка, Ю. Л. Бошицького. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 424 с.
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» /Офіційний вісник України від 23.08.2001 № 32, стор. 13, стаття 1450, код акту 19664/2001.
5. Закон України «Про освіту» / Офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 23 травня 1991 р.: Офіційне видання. Із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» / Офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 13 грудня 1991 р.: Офіційне видання. Із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
7. Закон України «Про науково-технічну інформацію» / Офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 25 червня 1993 р.: Офіційне видання. Із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року / <http://zakon4.rada.gov.ua>.
8. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» / Офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 10 лютого 1995 р.: Офіційне видання. Із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
9. Захист прав інтелектуальної власності. Досвід Сполучених Штатів Америки. Зб. док., мат., статей./За заг. ред. Святоцького О.Д., Київ, 2003, с.124.
10. Конституція України. / Офіційний текст; прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: Офіційне видання. Із змінами внесеними станом на 15 жовтня 2013 року. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

11. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія / В. П. Андрущенко, І. А.Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало та ін.] / за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : Наук. думка, 2003. — 853 с.
12. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. Закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: „Ін Юре”, 2002.- – 624 с.
13. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.П. Орлюк, О.Д.Святоцького. . – К.: Концерн Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007 – 696 с.
14. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2005. - 108 с.
15. Цивільний кодекс України: офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р.: Офіційне видання з грифом Міністерства юстиції України. Із змінами та доповненнями станом на 28 березня 2013 року, з вкладинкою змін станом на 01.07.2013 р. - К.: концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2013. – 488 с.
16. Baldwin Cooke Co. v. Keith Clark, Inc., D.C.I11.1974, 383 F.Supp. 650, affirmed 505 F.2d 1250, supplemented 420 F.Supp. 404.
17. Triangle Publications v. New England Newspaper Pub. Co., D.C.Mass.1942, 46 F.Supp. 198.